

interne, verslagen. De verslagen van de lokale groepen zijn ook goed bijgehouden, ook al zijn er onoverkomelijke lacunes omdat ze niet altijd werden doorgestuurd. Ze bieden een blik op de werking en de groei van de vrijwilligersgroepen. Voor wie meer thematisch wil werken, is er het materiaal over de campagnes tegen doodstraf en foltering, voor vrouwenrechten ... De landencampagnes bieden een blik op de acties die de organisatie voerde voor specifieke landen in een bepaalde periode. Een meer theoretische studie is ook steeds mogelijk, door je bijvoorbeeld te richten op het mandaat van Amnesty International en daar enkele punten uit te lichten.⁹

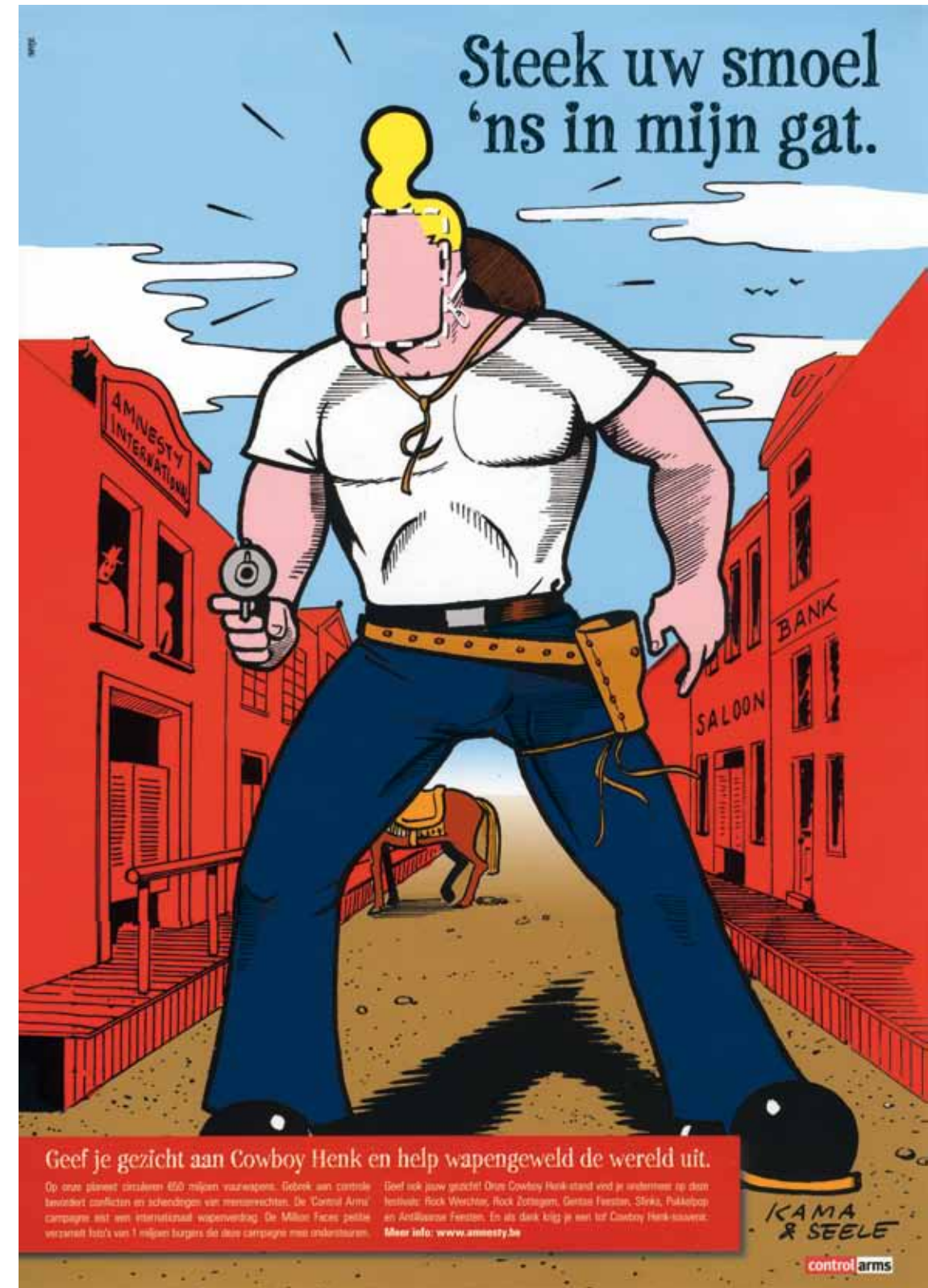
Het is onmogelijk om hier alle onderzoeksmogelijkheden op te sommen, maar dat dit een rijk archief is, staat buiten kijf. Zeker als je het nog kan combineren met gerelateerde archieven, bijvoorbeeld dat van het Internationaal Secretariaat van Amnesty International en het archief van Amnesty International Nederland¹⁰, en binnenkort ook het archief van Amnesty International-regio Gent.¹¹

- 1 *Handboek Amnesty International*, Gent: Goff, 1995, pp. 150-151; <http://www.aivl.be/wie-we-zijn/geschiedenis>, laatst geraadpleegd op 08/11/2011.
- 2 Zie: <http://www.aivl.be/thema/wat-we-doen/universele-verklaring-van-de-rechten-van-de-mens> en <http://www.aivl.be/wat-we-doen/mensenrechten-per-thema>, laatst geraadpleegd op 08/11/2011.
- 3 *Handboek Amnesty [...]*, pp. 156-157; Amsab-ISG, Archief Amnesty International Vlaanderen, nr. 455, 1.30, verslagen algemene vergaderingen 1971-2000.
- 4 Op die conferentie werd gediscussieerd over de naam 'Amnesty' en bij de bespreking van de statuten werd er besloten om er 'International Amnesty' van te maken om zo verwarring met de amnestie van collaborateurs van de Tweede Wereldoorlog te voorkomen. De naam 'Amnesty International' is pas later gekomen. Zie: Amsab-ISG, Archief Amnesty International Vlaanderen, nr. 455, 1405.
- 5 Een adoptiegroep is een groep mensen die een of meerdere gewetensgevangenen 'adopter' en enkel voor hen actie voeren of brieven schrijven.
- 6 Een werkgroep is een groep mensen die de Amnesty-boodschap uitdraagt en fondsen

en leden werft. Een werkgroep voert geen acties voor bepaalde dossiers. Dat is de taak van de adoptiegroepen.

- 7 Eind 1984 kwam er een omschakeling van werkgroepen en adoptiegroepen naar enkel lokale groepen. Die gingen de taken van werk- en adoptiegroepen combineren. De werkgroep regio Gent bijvoorbeeld werd Lokale Groep 141. Zie: Amsab-ISG, Archief Amnesty International Vlaanderen, nr. 455, 72 en Amsab-ISG, Archief Amnesty International Vlaanderen, nr. 455, 162, verslag regiovergadering 7/12/1984.
- 8 Verhuisdozen, ringmappen en andere verpakkingvormen werden omgerekend naar de 'maat' archiefdoos.
- 9 Amélie VERFAILLIE, *'London Calling': Amnesty International en haar vroege lobbywerk in Israël en de Bezette Palestijnse Gebieden (1968-1971). Een onderzoek naar Amnesty's poging tot onpartijdigheid*, UGent, masterproef, 2010.
- 10 Beide raadpleegbaar in het Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis in Amsterdam.
- 11 Vanaf voorjaar 2012 raadpleegbaar in Amsab-ISG in Gent.

Affiche van Amnesty International Vlaanderen voor een actie voor meer controle op wapens, 2010. Ontwerp: Kamagurka en Herr Seele (Amsab-ISG, Gent)

CHRISTOPH DE SPIEGELEER

Een blauwe progressist Charles Potvin (1818-1902) en het liberaal-sociaal denken van zijn generatie

Christoph DE
SPIEGELEER,
*Een blauwe progressist.
Charles Potvin (1818-
1902) en het liberaal-
sociaal denken van zijn
generatie*, Brussel/Gent:
ASP Editions/Liberaal
Archief, 2011, 224 pp.,
ISBN: 978 90 5487 889 6.

In de 19e eeuw stelden veel geëngageerde wetenschappers hun pen in dienst van filosofische, sociale of politieke bewegingen. Zo ook de 'ietwat vergeten figuur' Charles Potvin. Potvin was politicus, sociaalwetenschapper, statisticus, kunsthistoricus, toneelschrijver, dichter en auteur. In het boek *Een blauwe progressist. Charles Potvin (1818-1902) en het liberaal-sociaal denken van zijn generatie* tracht Christoph De Spiegeleer de eclecticische persoonlijkheid van deze Brusselse figuur te schetsen. Hij volgt niet het klassieke pad van de biografie, maar vertrekt vanuit maatschappelijke en ideologische thema's waaraan hij de denkbeelden en de persoonlijkheid van Potvin aftoetst. Uit deze studie komt Charles Potvin naar voren als een figuur met verschillende sociopolitieke en culturele kernidentiteiten, als een liberaal die werd bewogen door zijn Vlaamsgezindheid, antiklerikalisme, internationalisme, belgicisme en vrijzinnigheid. Aan de hand van een diepgaande analyse van Potvins werk en leven, probeert de Spiegeleer aan te tonen dat die ogenschijnlijk tegenstrijdige loyaliteiten wel degelijk samenvloeiden in het ideeëngoed van de bevlogen liberaal.

Het boek is een nagalm van de masterproef die De Spiegeleer schreef aan de VUB en draagt duidelijk de stempel van een wetenschappelijke studie. De eerste hoofdstukken zijn behoorlijk theoretisch en konden wat verhaalstof en een rode draad gebruiken om de lezers op sleeptouw te nemen. Het leven van de 'standvastige, charmante, strijdvaardige en sobere' Potvin is De Spiege-

leers uitgangspunt om een collectief intellectueel kader van een generatie Brusselse sociaalliberalen te preciseren. Hij doet dat met veel plichtsbewustzijn en op erudiete wijze, met een aandrift voor volledigheid. Vooral het macroniveau – met name de personen, de publicaties en de verschillende visies en verenigingen die Potvins liberaal wereldbeeld beïnvloedden – wordt grondig geanalyseerd, in die mate zelfs dat dit ten koste gaat van de biografische gegevens van Potvin. In het eerste hoofdstuk somt de auteur een aantal denkers op die de laatste decennia invloed hadden op de ideeëngeschiedenis (J. Derrida, R. Barthes, S. Stuurman, P. Burke, Q. Skinner, M. Hacoheh). De concepten 'historische verbeelding en representatie' staan in het tweede hoofdstuk centraal. Potvin maakte deel uit van een generatie die koortsachtig zocht naar de nationale en culturele identiteit van de jonge natie België. De geschiedenis werd in die zoektocht 'gebruikt', in het verleden vond men een rijk arsenaal aan legitimaties waaruit men à la carte kon kiezen voor de internationale rechtvaardiging van de nieuwe ministaat, aldus Christoph De Spiegeleer. Potvin werd meerzijdig beïnvloed, zowel door een fris Belgisch patriotisme als door de prille Vlaamse taaleisen. Zijn historisch werk was dan ook een boeiend amalgaam van onder andere Belgische loyaliteit, flamingantisme en anti-Franse overtuigingen. Ook het derde hoofdstuk, met als titel *Cultuurhistorische twijfels en kritiek: filosofie, kunsttheorie en wetenschap in 'une époque tourmentée'*, is een zware, maar solide blok theorie. De auteur beschrijft uitvoerig hoe de 'intellectuele spons' Potvin werd beïnvloed door Franse utopische en vroegsocialistische denkers zoals de Saint-Simon (1760-1825) en Fourier (1772-1837), door het wetenschappelijke werk van Auguste Comte (1798-1857), door de Franse bioloog en evolutionist Jean-Baptiste de Lamarck (1744-1829), maar ook door de Belgische statisticus Adolphe Quételet (1796-1874), die ernaar streefde de wereld wetmatig te begrijpen via rechtstreekse observaties en metingen. De polygraaf Potvin confronteerde een humanistisch beschavingsideaal met de resultaten van de exacte wetenschappen door eclecticisch om te gaan met het positivisme en het materialisme. Voor dit hoofdstuk selecteerde De Spiegeleer een boeiend gezelschap van denkers en schrijvers die, over de grenzen van de naties heen, de geesten van velen – onder wie Charles Potvin – beroerden en verlichtten. Darwin, Mill, Spencer, de Tocqueville, Feuerbach, Straus, Haeckel, Büchner, Leroux, Proudhon, Renouvier, Bonavino, Dostojevski, Tolstoj, Houzeau, de Laveleye, François Laurent: ze passeren allemaal de revue. De lijst is lang en soms verdwijnt het hoofdpersonage uit het boek in de schaduw van die opsomming. Interessant is de vaststelling van de auteur dat België in die intellectuele wisselwerking functioneerde als een 'lieu d'influences croisées'.

Het vierde hoofdstuk schetst het liberale denken van en rond Charles Potvin. Meteen wordt duidelijk dat Potvin geen strak afgelijnde maatschappelijke visie hanteerde, dat hij zich niet terugplooidde op een handvol glasheldere ideeën. Zijn liberalisme werd persoonlijk gekleurd door zijn specifieke relatie tot de sociaal-democratie, het flamingantisme, het nationalisme, het economisch liberalisme, het antiklerikalisme en het spiritualisme. Het evenwicht tussen het macro- en microniveau is in de eerste vier hoofdstukken wat wankel. Potvin komt vaak in de

schaduw te staan van personen en theorieën die hem beïnvloedden. Het pleit voor de auteur dat hij erin slaagt aan te tonen dat Charles Potvin jongleerde met verschillende sociopolitieke en culturele kernidentiteiten en dat hij die wist te detecteren. Blijkbaar was het moeilijker te achterhalen hoe Potvin die identiteiten écht op elkaar afstemde en wat de concrete uitwerking van die invloeden was op zijn rijke oeuvre.

De volhardende en plichtsbewuste lezer wordt uiteindelijk beloond. De auteur verrast met een bijzonder interessant en lang laatste hoofdstuk. Hij observeert het hoofdpersonage zoals dat zich bewoog en manifesteerde in de 'vrijzinnige en literaire sociabiliteiten in Brussel'. In dat slothoofdstuk staat Charles Potvin weer helemaal in de kijker. Hij wordt als het ware een gids die de lezer meetroont naar en rondleidt op salons, denkfora, banketten en formele en informele vergaderingen van belangengroepen. De lezer wordt ondergedompeld in een bad van vrijzinnige en literaire personen, verenigingen en netwerken. De auteur beschrijft hoe de Brusselse loge Les Amis Philantropes fungeerde als een intellectueel en politiek-sociaal laboratorium waar heftig werd gedebatteerd over onder andere de sociale kwestie, het vredesvraagstuk en de kinderarbeid. De Spiegeleer toont aan dat Potvins maatschappelijk engagement verder ging dan alleen maar intellectueel debatteren. Hij was mentor en inspirator voor het bestuur van de Ligue de l'Enseignement, een progressistisch-liberale onderwijsorganisatie, opgericht in 1864 ter verbetering van het Belgische onderwijsstelsel. Vanaf 1877 stimuleerde hij de Vervierse drukker Ernest Gilon (1846-1902) om een *bibliothèque populaire* op te richten. Potvin was ook lid van La Libre Pensée, een associatie van voorstanders van burgerlijke begrafenissen. Daarnaast was hij een van de oprichters van de *Revue de Belgique* en schreef hij geregeld bijdragen voor *La Revue Trimestrielle* en *La Nation*.

Charles Potvin floreerde niet alleen binnen de vrij besloten beau monde van verenigingen en associaties van gelijkgestemden. Ook tijdens huldefeesten, banketten, inhuldigingen van standbeelden, begrafenissen en volksfeesten werden netwerken gesmeed en versterkt. Pacifistische, liberale, feministische en wetenschappelijke kringen ontmoetten elkaar op openbare voordrachten, op conferenties, op bijeenkomsten in salons en verstrengden in elkaar. De Spiegeleer volgt zijn onderzoeksobject ook over de landsgrenzen heen. Hij bespreekt de rol van Potvin op internationale, liberaal geïnspireerde denkfora zoals de congressen van de Association Internationale pour le Progrès des Sciences Sociales, de Association Internationale des Amis de la Paix en de vrijdenkerscongressen. De Spiegeleer besluit dat Potvin laveerde van de ene naar de andere interessante literaire en politieke activiteit. Hij zwom in een smeltkroes van ideeën, stromingen, aanstormende bewegingen, maar het was er één waarin elke vorm van overkoepelende structuur ontbrak.

De titel van het boek is ambitieus. De Spiegeleer ambieert om het liberaal-sociaal denken van een hele generatie te kunnen beschrijven aan de hand van de figuur Charles Potvin. Veel van de verenigingen, netwerken, ideeën die Potvin frequenteerde, hebben vast en zeker ook andere sociaalliberale figuren beïnvloed. Toch

blijft het moeilijk en problematisch om die 'generatie' af te bakenen, om interessante figuren over dezelfde kam te scheren. Het progressief liberalisme in de 19e eeuw had immers vele gezichten. Het was, zoals E. Gubin en J.P. Nandrin (2005) vaststelden, een mozaïek met een breed spectrum aan nuances.¹ Het progressistische milieu was bijzonder gefragmenteerd, met diverse redactielokalen, cafés en salons. Charismatische figuren, zoals Potvin, bepaalden de wisselende stromingen en zorgden voor een variatie in denken en doen. De casus van Charles Potvin toont aan dat het hoofdpersonage, net zoals andere sociaalliberale figuren, geen passieve consument van aanstormend ideeëngoed was. Hij was een actieve 'verzamelaar', die openstond voor veel tendensen en stromingen waaruit hij elementen sprokkelde voor zijn persoonlijke opinie en zijn sociaalpolitieke opvattingen. Het boek van Christoph De Spiegeleer is dan ook een goede aanzet om, door middel van dergelijk innemende en boeiende figuren, een breder maatschappelijk web of netwerk te ontrafelen. Op die manier kan een beter inzicht worden verworven in de 19e-eeuwse sociaalliberale ideologie, die vooruitstrevende figuren vaak persoonlijk inkleurden.

¹ Gita DENECKERE, Eliane GUBIN, Pierre NANDRIN, Els WITTE, *Nieuwe geschiedenis van België I. 1830-1905*, Tiel: Lannoo, 2005, pp. 328-330.